

Tadqiqot **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 21
31 октябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
14-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
21-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-14**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
21-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-14**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 21-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 октябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 13 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг туттган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарiev Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарiev Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ТАСВИРИЙ САНЪАТ ВА ДИЗАЙН

1. Suvonova Dildora

O'QUVCHILARGA DIZAYNNI O'RGATISHDA O'ZBEK XALQ AMALIY
SAN'ATI VOSITALARDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI.....7

2. Yaqubova Xosiyat Yunusovna

TASVIRIY SAN 'AT TA 'LIMIDA ONGLILIK, FAOLLIK, MUSTAQILLIK VA
IJODKORLIK.....9

3. Тимирова Зохираxon Шарифбоевна

ТАСАВВУР ҚИЛИБ ХОМАКИ РАСМ ИШЛАШ.....11

ТАСВИРИЙ САНЪАТ ВА ДИЗАЙН

O'QUVCHILARGA DIZAYNNI O'RGATISHDA O'ZBEK XALQ AMALIY SAN'ATI VOSITALARDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI.

*Suvonova Dildora
Navoiy viloyati Navoiy shahar 12-sonli ixtisoslashtirilgan
Davlat umumiy o'rta ta'lif maktabi
Tasviriyl san'at va chizmachilik fanlari o'qituvchisi*

Annotatsiya. Hozirgi zamon dizayni oldida turgan muammolarning baz'ilari haqida to'xtalishdan oldin uning o'ziga xos xususiyatlarini sanab o'tsak, ko'p narsa ayon bo'ladi.

Dizaynerlik kasbini tanlagan inson yaxshi bilishi zarurki, bu mutaxassis narsa va buyumlarni badiiy-konstruksiyalash, binolar, lanshaft hududlarini, sanoat mahsulotlari qiyofasini loyihalash bilan shug'ullanadi. Avvalari rassom "konstruktor" deb nomlagan mutaxassisni bugungi kunda "dizayner" deb atashadi. Chor atrofni o'rab turgan narsa va buyumlar olamidan estetik zavq olishga befarq qaraydigan odam topilmasa kerak.

Kalit so'zlar: Dizayn, loyiha, konstruktor, san'at, iste'molchi, dizayn turlari, nafis san'at, zamonaviylik, texnologiya, jamiyat

O'quvchilarga dizaynni o'qitishda o'zbek xalq amaliy san'ati vositalaridan foydalananining tarixiy taraqqiyoti. Mavjud ta'lif-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, uni zamon talablari darajasiga ko'tarish milliy kadrlar tayyorlashning yangi tizimini, barkamol avlodni voyaga etkazish to`g'risidagi farmon va «Ta'lif to`g'risida» gi qonun va kadrlar tayyorlash bo'yicha milliy das-turning negizini tashkil qiladi. Amaliy san'at fani tasviriyl san'at, chizmachilik va amaliy san'at o'qituvchilarni tayyorlashning tarkibiy qismi hisoblanadi. Qadim zamonlardan yurtimizda xalq amaliy san'ati, hunarmandchilik rivojlanib kelgan. Bu boyis me'rosni rivojlantirishda xalq ustalari, naqqoshlar, me'morlar, kulollar, toshtaroshlar va boshqa san'at ustalari ijod qilib kelishgan. Ular qoldirgan me'rosni o'rganish va uni rivojlantirishda amaliy san'at fanining o'rni kattadir.

Amaliy san'at fanini o'qitishdan maqsad, yaratilayotgan san'at asarlardan tortib qurilayotgan ko'cha, xiyobon, binolarni badiiy bezash uslublarini yosh avlodga etkazish va ma'naviy yuksak badiiy did egasi qilib tarbiyalash maqsad va vazifasi deb biladi. O'rta Osiyoda amaliy san'at mutaxasisligini shakllantirish uchun O'quvchilarning diqqat-e'tiborini, birinchi navbatda xalq amaliy- badiiy san'atini o'rgatishga qaratmog'imiz lozim. O'rta Osiyo xalqlari boy ma'daniy, ma'naviy o'tmishga ega bo'lib, asrlar davomida mavjud tabiiy xom ashyolarni inobtga olgan holda ma'naviy boy, funksiya jixatidan qulay, tantanavor, ko'rkam muhit yaratish yo'lida tinimsiz izlanishgan.

Dizayn XX – badiiy madaniyatida favqulotda paydo bo'ldi. Chet elda XIX va XX-asrlar mobaynida shakllanib u sanoat to'lqinida, keyinchalik ilmiy- texnik inqilobda bizning hayotimizda tez suratlar bilan yorib kirdi va loyihalash – badiiy, faoliyatida ta'sirli va eng keng tarqalgan turlaridan biriga aylandi. Bugungi kunda qaysi bir inson faoliyati doirasida bo'lmasin dizayner mehnatisiz tessavvur qilish qiyin. Dizayn inson ishini va hayotini yengillashtirdi, ko'p jihatdan, uning yashash uslubini belgilaydi. U xuddi hech qanaqa boshqa loyihalash badiiy faoliyatini turini, inson uchun uning doirasida har jihatdan yuqori darajada maxsus ilmiy tadqiqot asosida, inson hayoti faoliyatida eng qulay sharoitni yaratishga intilib, uning zamonaviy texnikada o'zaro ta'sirini o'rganadi. Jamiyatda qanday voqeal sodir bo'lmasin yangi musiqaga qiziqish, uyda yopланни noni eski uslubda yopilishiga qiziqish, salomatlikka yuqori darajada e'tibor berish hammasi dizaynda o'z aksini topadi, ya'ni o'z navbatida kelgusida yangi yo'nalishda namoyon bo'ladi. Badiiy texnik rivojini zamon talabiga mos bo'lishini shu dizayn ishtirokida, shakl shamoili yangilanib turiladi. Dizayn ilg'or texnologiyani va materiallarni aniqlashda, eng zamonaviy texnik yutuqlarni va modalar tasirini, ishlab chiqarilgan buyumlarning yuqori istemol

xususiyatini, ayni paytda insonlar didini turli tumanligini xisobga olishda farqlanadi va inson didining yuksalishida eng zarur omillar sifatida namoyon bo'ladi.

“Dizayn” tushunchasi bugun eng taraqqiyatli ko’rinishda va eng yuqori zamonaviy texnik yutuqlari bilan bog’lanmoqda. Dizayn asarlari nafaqat o’z davri uchun jaranglidir, balki ma’lum qismi zamonaviylikda ertangi yoki kelgusi yutuqlar badiatinning taraqqiyoti uchun u, yarim qadam oldindadur. Dizaynerlarning izlanishlari badiiy shakl shamoillarning nafis ko’rinishlarida biz kelajakka, shu bilan birga rassom futuristlar fantaziyasi, tasavvuriga emas, balki aniq real mavjud sanoat namunalariaga nazar tashlashimiz mumkin. Yirik tashkilotlar istemolchi talabi jarayonini puxta o’rganib, kelajakni bashorat qiladilar, kelajak andozasini yartib, endi kelgusida xaridolar uchun, ularning turli tuman yuqori sifat badiiy talabi va nozik didlari uchun ishlaydilar. Zamonaviy beletristika, o’qilishi oson bo’gan asrlar, dizayn rivojini tahlil qilishga va uning yutuqlarini tafsiflashga intilib, har doim ham ulgurmaydi. Shuning uchun bugun dizayn haqidagi adabiyotlar tanqisligi ma’lum darajada sezilmoqda, uning tarixi va ayniqsa nazaryasiga, So’nggi yillarda ba’zi bir o’zgarishlar sodir bo’ldi, qachon chet elda yuz yillikda III-ming yillik arafasida ko’pgina mualliflar tomonidan san’at memorlik va ayniqsa dizayn sohasi rivojiga ma’lum xulosaga kelishga urinishlar bo’lgan edi. Chet elda XX-asr dizayn rivojini ifodalovchi qator keng hajmli yorqin obrazli kitob va kataloglar paydo bo’ldi. Dizayn rivojiga bizning mamlakatimizda ya’ni O’zbekistonda begona sotsial ko’rinishda, kapitalistik raqobat samarasi sifatida hech qachon asosiy e’tibor qaratilmagan. Yaqin kunlargacha bizda maktabda dizayn o’qitilmagan va fan sohasi sifatida, o’quv dasturi sifatida, institutlarda kiritilmagan. Bir necha maxsus dizaynerlar tayyorlaydigan badiiy institutlarni xisobga olmaganda. Shuning uchun bugungi kunda o’quv metodik xususidagi adabiyotlar tanqisligi jiddiy sezilmoqda, unda dizaynnning asosiy tushunchasi yoritilmoqda, uning tarixi, o’ziga xos xususiyati va dizaynerlik loyihalash, badiiy faoliyatining asosiy uslublari, zamonaviy loyihalash badiiy madaniyatida yaxlit dizayn roli ochib berilmoqda. Turli nashrlarda chop etilgan mazkur risolalarda dizaynning faqat alohida nuqtai nazarlariga to’xtalmoqda, ulardan ko’p qismi ilmiy xususiyatda hisobga olinib doim ham o’quv maqsadida foydalanish mumkin bo’lmaydi. Bu masala ayniqsa bugun ko’pgina Toshkentda tashkil etilgan dizaynerlik sohasidagi o’quv maskanlarida kuchaytirildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati.

1. I.A.Karimov “ Barkamol avlod O’zbekiston taraqqiyotininng poydevori”. T. “ O’zbekiston” 1999-yil.
2. I.A.Karimov “ Bizdan ozod va obod Vatan qolsin”. T “ O’zbekiston” 1996-yil.
3. S.S. Bulatov. “ O’zbekiston xalq amaliy bezak sanati”. T. Mehnat. 1991-yil.

TASVIRIY SAN 'AT TA 'LIMIDA ONGLILIK, FAOLLIK, MUSTAQILLIK VA IJODKORLIK

*Yaqubova Xosiyat Yunusovna
Urganch shahar 11-sonli mактабнинг
tasviriy sa'nat va chizmachilik o'qituvchisi
+998975175442*

Annotatsiya: ushbu maqolada tasviriy san'at ta'limalda onglilik, faollik, mustaqillik va ijodkorlik sifatlari tavsif etilgan bo'lib, unda o'quvchi qanday bo'lishi tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim nazariyasi, tasviriy san'at, ong, ma'naviyat, rasm, faollik.

Ta'lim nazariyasida maktabda beriladigan bilim va malakalarni ilmiy asosda, ongli tushunib, o'rganilayotgan narsa va voqealarni shaklan va mazmunan idrok etish, tasavvur hosil qilish, berilayotgan ma'lumotlardagi fakt va tushunchalarni sintez qilish, ular o'rtasidagi sababli bog'lanishlarni bilib olish tushuniladi. Shuningdek, ma'lumotlar bo'yicha olgan taassurotlardan mustaqil, ijodiy foydalanish nazarda tutildi.

Tasviriy san'at ta'limalda onglilik eng muhim va zaruriy jarayon bo'lib, u o'quvchilarni faol, tashabbuskorlik asosida ishlashga, ijodkorlik bilan faoliyat ko'rsatishga o'rgatadi. Shunga ko'ra, tasviriy san'at darslarida o'quvchilarga har tomonlama puxta bilim berishni ongli va faol holda amalga oshirishga katta e'tibor beriladi. Darsda rasm chiziladigan narsa, voqealarni haqida ancha keng ma'lumotlar beriladi. Berilgan ma'lumotlar tasvirlanadigan narsa, obyektlar va tematik kompozitsiyalarning shakllanishidan boshlab, ularning tuzilishi, yasalishi, rang-tuslari, odamlar va jamiyat hayotida ishlatilishi, ahamiyati haqida to'la tasavvurlar hosil qiladi. Ta'lim jarayonida shu narsa kuzatiladiki, qaysi o'quvchi berilgan bilim va ma'lumotlar bo'yicha mustaqil fikr yurita olsa, u albatta, tashabbusga intiladi. Bu tashabbus o'quvchini faollikkiga boshlaydi, uni ijodiy faoliyatga olib kiradi. Ma'lumki, tasviriy san'atning har bir mashg'ulotida har bir o'quvchi ijodiy ishlashga intiladi. Lekin ularning qaysi biri bu ijodiy faoliyatni samarali amalga oshiradi, yana kimdir o'rtacha amalga oshiradi, lekin ayrim o'quvchilar ijodiy ishlasa-da, u muvaffaqiyatli chiqmaydi. Buni shundan ko'ramizki, sinfdagi 25 o'quvchining hammasi rasm chizadi. Demak, 25 o'quvchi ijodga kirishadi. Ularning har biri o'z bilganicha yangilik yaratadi. Lekin bu yangilik qaysidir o'quvchi ijodida chiroyli, mazmunli, hammaga yoqadigan chiqadi. Boshqa o'quvchida esa xunuk, o'xshamagan, mazmunsiz chiqadi. Ijodkorlarning hammasi ham doimo muvaffaqiyatli ishlay olmaydi. Shunga ko'ra, tasviriy san'at o'quv predmetining asosiy vazifasi faqat iqtidorli o'quvchilarni ijodiy ishlashga o'rgatishgina emas, sinfdagi barcha o'quvchilarning muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz ishlashidan qat'i nazar, hamma o'quvchini rasm chizdirishga o'rgatish deb belgilanadi. Masalan, darsda o'quvchilar xotiradan o'zi yoqtirgan manzara rasmini chizish vazifa qilib belgilangan. Sinfdagagi hamma o'quvchida zaruriy tasvirlash o'quv qurollari mayjud deb qabul qilaylik. Endigi vazifa O'qituvchi o'quvchilarning hammasini rasm chizishga qiziqtirib, ishga kirta olishiga bog'liq.

O'qituvchi o'zining jo'shqin va mazmunli suhbati bilan bolalarning rasm chizishga ishtiyoqini oshirishi lozim. Shundan so'ng hamma o'quvchilar rasm chizishga o'z-o'zidan kirishib ketishadi. O'quvchilar bir-biriga qaramay, manzara chizishga kirishadi. Sinf holatini kuzatib turgan odam quyidagi manzaraga guvoh bo'ladi:

a) biron o'quvchi aslo ikkilanmay tashabbuskorlik bilan, mustaqil kompozitsiya tuza boshlaydi;

b) o'quvchilar chizayotgan rasm kompozitsiyasidagi xatolarni o'chiradi, tuzatadi, qayta chizadi — bunda o'quvchilar darsdagi vazifani ongli idrok etib, uning xato-kamchiliklarini o'zi to'g'rilaydilar, tuzatadilar;

d) hamma o'quvchilar chizayotgan rasmlarida, eng avvalo, tog'lar, so'ngra daryo yoki soy-ariqlar, so'ngra daraxtlar, so'ngra yo'llar, transport vositalari, so'ngra simyog'ochlar, elektr uzatkichankerlar, so'ngra o't-o'lanlar, qush va hayvonlar rasmini chizadilar. Xullas, o'quvchilarning ayrimlari ko'proq, ba'zilari kamroq element kiritadi va ularni o'z bilim-malakalari bo'yicha tasavvur etadi.

Sinfdagagi holat o'quvchilarning hammasi rasm chizishga kirishgani, rasm chizish u qanday bo'lishidan qat'i nazar, har bir o'quvchi uchun individual ijod jarayoni bo'ladi. Uning tasviriy saviyasida esa o'quvchining grafik bilim-malakasi namoyon bo'ladi. O'quvchilarning ayrimlari

yangi dars bo'yicha o'qituvchi suhbatini ongli, faollik bilan qabul qila olmagani uchun uning tashabbusi sust va ijodiy ishlash shiddati past bo'ladi. O'quvchilaming darsdagi faolligi, mustaqilligi va ijodkorligi talablar darajasida bo'lishi uchun o'qituvchi o'quvchilarni yangi dars materialini o'rganishga olib kiradigan didaktik jarayon — motivatsiya juda puxta, unga yaxshi tayyorlangani holda 0'tkazilib, 60 0'quvchilar diqqati yangi dars materialini o'rganishga qaratilishi lozim. Buning uchun o'qituvchi shu dars mazmuni, maqsadi va vazifasiga mos didaktik materiallardan keng foydalanib, o'quvchilarni yangi dars materialini qabul qilishga tayyorlaydigan — motivatsiyani yaratishi lozim. Agar o'qituvchi o'quvchilarning diqqat-e'tiborini, ya'ni o'quvchilarning darsdagi barqaror diqqatini shakllantira olsa, ular dars materialini onglilik va faollik bilan qabul qiladi. Bu o'z o'rniда o'quvchilami mustaqil holda ishlashga va yangidan yangi tashabbus ko'rsatishlariga olib keladi. Bunday mustaqillik va tashabbuskorlik o'quvchilarga ijodiy ruh beradi. Bu holatda o'quvchilar o'qituvchi ma'lumotlari asosida, o'zidagi boshqa o'quv fanlaridan olgan bilim va malakalaridan ham foydalanib, rasm chizishga kirishadilar va ishni tugallash uchun bor imkoniyatlarini, bilim va malakalarini ishga soladilar. Xullas, o'quvchilarni dars materialini ongli, faol va ijodkorlik bilan o'zlashtirishga tasviriy san'at darslarida to'la-to'kis shartsharoit mavjud. Undan unumli va samarali foydalanish o'qituvchidan ijodiy pedagogik faoliyat ko'rsatishni talab qiladi.

Foydalaniłgan adabiyotlar:

1. M. Nabihev, B. Azimova. Rasm chizishni o'rgatish metodikasi. T., 1976.
2. K Shoroxov. Tasviriy san'at darslarida kompozitsiyani o'qitish metodikasi. M., 1977.
3. B. Oripov. Tasviriy san'at darslari samaradorligini oshirish omillari. T., 1978

ТАСАВВУР ҚИЛИБ ХОМАКИ РАСМ ИШЛАШ

Тимирова Зохиражон Шарифбоевна
Косонсой туманидаги 43-сонли мактаб
тасвирий санъат фани ўқитувчиси
Телефон: +998 94 158 85 61
sitorausmonxonova@gmail.com

Аннотация: Тезисда тасаввур қилиб хомаки расм ишлаш баён қилинган.

Калит сўз: натура, стул, эскиз, картина.

Тасаввурда хомаки расм чизиш натурани бевосита кузатиш билан боқлиқ эмас. У аввал идрок қилинган, предмет олами ва онгда муҳрланиб қолган ҳодисалар асосидагина ижро этилади. Идрокка (қабул қилишга) нисбатан тасаввур янада умумийроқ характерга эга. Уларда тафсилот камроқ бўлади ва факат предмет ва ҳодисаларнинг асосий хусусиятларини акс эттиради. Шунинг учун ҳам тасаввурда чизилган хомаки расм “ўзидан чиқариб” иборасига яқин ва ўзининг мантиқийлиги, билан бевосита натурага қараб чизилган хомаки расмдан фарқ қиласи.

Тасаввурда расм чизаётган киши уни қамраб турган вақт ва натура ҳолати каби омиллардан холи бўлади. У бамайлихотир, бутун дикқат-эътиборини хомаки расмга қаратиб ишлаши, зарур ифода ва тасвирнинг ишончлигига эришган ҳолда фаолият кўрсатиши мумкин.

Энг оддий вазифа полда турган оддий стул расмини тасаввурда чизиш масаласини ҳал қилиш учун у ана шу стулнинг шаклини, унинг конструкциясини ва асосий ўлчам нисбатларини эслай олиш лозим.

Хўш, қаердадир юқорида ва пастки нуқтаи назардан кўринадиган худди ана шу стул қандай кўринишига эга бўлади? Предмет шаклиниң қурилиши қанча мураккаб бўлса, маълумки, уни “ўзидан чиқариб” тасаввурда чизиш ҳам шунчалик қийин кечади.

Расм чизувчи онгига (тасаввурида) предметнинг кенглиқдаги образини тиклаш вазифаси туради. Бундай тиклаш жараёни нафакат предмет шакли ҳақидаги тасаввурни, балки унинг қурилиши, нисбатлари, ҳаракат йўнилиши ва тезлиги каби бошқа кенглиқдаги нисбатларини ҳам ўз ичига олади.

Масалан, агар одам қадди-қомати каби мураккаб тирик шаклнинг натурасиз, ўзидан чиқариб хомаки расмини (айтайлик бўлажак картина эскизи учун) умумлашган ҳолда чизадиган бўлсақ, бунинг устига бу тасаввурдаги натурамиз тез ҳаракатда, бурилишда ёки бошқа ҳолатда (айтайлик, чўққидан тезлиқда тушиб келаётган чанғичи) бўлса вазифа анча мураккаблашади.

Хомаки расм ижросидаги олдин хотирада тасвир образини, унинг қурилишини тасаввур қилиш, умуман ушбу шакл маълум нуқтаи назардан коғозга қандай ўлчамни эгаллашини кўз олдимизга келтиришимиз керак бўлади. Факат шундан кейингина, одамнинг пластик анатомияси ҳақидаги билимларни хотирага олиб, “ўзимиздан чиқариб” бир варап коғозга ҳаракат қадамини белгилаб олгандан кейингина, бунинг устига гавда, бош, оёқ-кўллар нисбати, уларнинг ўлчамларини, ҳаракат пайтида қисқариш пропорцияларини, ёритилиш ҳолатини ҳисобга олган ҳолда чизишни бошлаш мумкин.

Маълумки, инсон қадди-қоматининг “ўзидан чиқариб” хомаки расмини чизиш факат инсон танасининг қурилиши ҳақидаги билимлар етарли бўлган тақдирдагина яхши амалга ошиши мумкин. Бундай билим ва кўнникма эса, факат инсон танасини доимий кузатиш, натура, тасаввур ва хотирадан қисқа чизгилар чизиш, шунингдек ялонғоч ва кийимдаги моделлардан муентазам равишда фойдаланиш билангина эришиш мумкин.

Шунингдек, инсон танасининг бош, қўл, оёқ кафти суюклари каби мураккаб қисмларидан қилинган машқлар ҳам яхши натижалар беради.

Ҳар қандай ҳолатдаги ва тез ҳаракатланаётган инсон танасини “ўзидан чиқариб” (натурасиз) эркин ва ифодали тасвирлай билиш факат инсоннинг пластик анатомиясини, биринчи навбатда, скелет қурилиши ва скелет механизми ҳаракатларини яхши билиш натижасида натурадан ва хотирадин қилинган хомаки расмларда машқ ва янада кўпроқ машқ оқибатида юзага келади.

Тассавурда қилинган ўқув хомаки расмлар инсоннинг ҳар ҳил холатларда, яъни ҳаракатсиз ва ҳаракатланаётган ҳолатларини тасвирилаш малакаларининг тўлдирилишига катта таъсир кўрсатади.

Хомаки расмларни тасаввурда бажаришга ўргатишга давомли ўқув вазифаларидағи ўтилган мавзуларнинг ўзлаштирилишини текшириб кўриш учун ёрдамчи машқларга кўп ўрин ажратилади.

Бундай тасаввур бўйича хомаки расмлар чизишнинг текширув машқлари ўқувчиларда “ўзидан чиқариб” ишонч билан чизишда муҳим қобилиятни ривожлантиришга сўзсиз кўмак беради. Айниқса бу ҳол мақсад қилиб қўйилган янги ва янги қирралар тобора мураккаблашиб борганда яққол кўзга ташланади.

Тасвирий санъатнинг ҳамма тур ва жанрларида тасаввурда хомаки расм чизишнинг асосий вазифаси – бадиий образ яратиш ишида туртки бўладиган кўмак, ёрдам кўрсатишидир.

Натурасиз ишланадиган хомаки расмлар (яъни “ўзидан чиқариб”) мураккаб ижодий фикрни юзага чиқариш учун энг қулай техник восита ҳисобланади. Шунинг учун ҳам тасвирий санъатга ўргатишда тасаввурда хомаки расмлар чизиш борасида ўқув дала амалиётларининг аҳамияти каттадир.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати:

1. Р.Хасанов. Мактабда тасвирий санъатни ўргатиш методикаси. Т.: 2004й
2. Б. Бойметов. Каламтасвир. Мусика нашриёти. Тошкент. 2006.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(14-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.10.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000